

Maria Hartmann

DE HELDIN VAN SURINAME

OP REIS. I.

Het was in 't jaar 1827 en een warme nazomerdag. Over de eindeloos lange, schilderachtige wegen van Duitsland bolderde een postkoets van Oost naar West. De vele inzittenden hadden geen ogen genoeg om het landschap langs de weg te bewonderen. De druivenoogst was in volle gang,

in de boomgaarden blonken de rijpe appels en overal bloeiden en geurden de late najaarsbloemen. Achter in de postkoets zaten twee jonge mensen, Heinrich Hartmann en zijn vrouw Maria. Ze waren pas getrouwd, maar in plaats van in een gezellig huisje of op een boerderij te gaan wonen, moesten ze een verre en gevaarlijke reis

stom als een vis.

Je zou een schub van zo'n baas onder een microscoop moeten leggen en dan de loop der jaarringen moeten bestuderen.

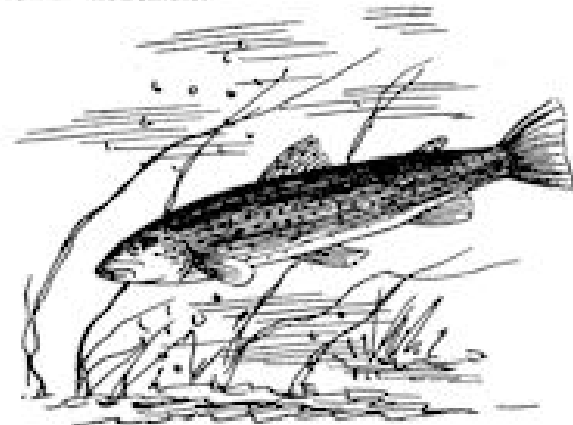
De binnenvisser is in zijn schik met dit werk van de Heidemij. Hij kan zijn kostje nu met vissen blijven verdienen. Gebeurde het uitzetten van visjes niet, dan kon de binnenvisser zijn netten wel opbergen. En de sportvisser kan doorgaan met zijn verhalen over bijna gevangen karpers! Je hebt het visserslatijn toch wel eens gehoord?

In de viskwekerijen van Arnhem vindt men enorme hoeveelheden forellen. Uit Denemarken koopt men een honderdduizend forellen-eieren. In de broedloods, grote betonnen bakken, liggen de duizenden forellen-eieren te rijpen. Het beekwater wordt er door buizen onophoudelijk overheen gevoerd. Het lijkt wel een waslokaal.

Als je zo'n doorschijnend eitje tegen het licht houdt, zie je twee zwarte puntjes. Dat zijn de ogen van de wordende forel. Een wonder van de schepping!

De kleine visjes komen straks in de ondiepe vijvers van de kwekerij

Sonsbeek. Het wateroppervlak woelt en kolkt door de enorme hoeveelheden forellen.

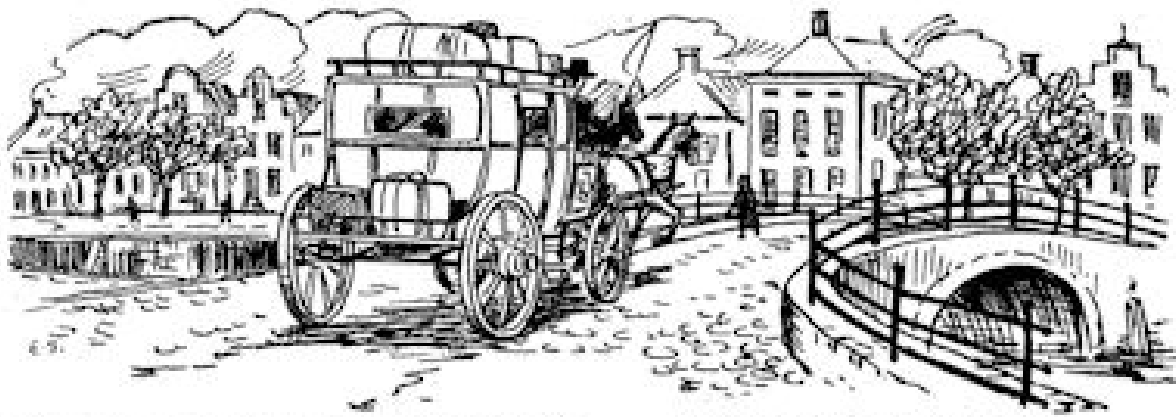
BEEKFOREL

Als je daar je hengel eens een poosje mocht uitwerpen!

Als ze worden gevoederd met gemalen vlees, zie je de slanke zilverschubbige buiken glinsteren. Bij tientallen komen de altijd hongerige forellen naar boven en vechten om de lekkerste hapjes.

Vanuit Arnhem exporteert men ook pootvis en eieren over de gehele wereld.

In een eeuw tijd is het kleine begin onder Koning Willem III uitgegroeid tot iets groots.

ondernemen naar 'n wildvreemd gloeiend heet tropenland. Want Hartmann en zijn vrouw waren uitgezonden in zendingsdienst en hun bestemming was Suriname. Ze zouden daar lang niet de eerste en enige zendingen zijn, want al bijna honderd jaar lang reisden geregeld Christenen naar dat donkere heidenland, om het heil in Christus te verkondigen. Nu gingen ook zij en ze waren verheugd, dat ze samen mochten gaan.

De postkoets was wel erg ongemakkelijk en het overnachten in kleine dorpsherbergen was ook geen pretje, maar ze troostten elkaar, dat ze toch eindelijk in Amsterdam en op het schip zouden komen, dat hen over de grote Oceaan zou brengen. Eindelijk, daar reden ze Nederland binnen. Nieuwsgierig keken ze om zich heen, naar de keurig nette huizen met tuintjes en geschrobde straatjes. Een mooi land, vonden ze. Op een avond kwamen ze in Zeist aan. Daar werden ze in de Broedergemeente vriendelijk ontvangen en mochten ze een paar dagen uitrusten. Dat kwam hun goed van pas, want vooral Maria was moe geworden van de lange reis. Maar Heinrich trappelde van ongeduld om verder te komen. Wat had je nu aan dit wachten en verwend worden! Voort wilde hij, om in het nieuwe land zijn zendingstaak te kunnen beginnen. Weldra reisden ze ook weer voort. Op een vroege morgen kwam de gemeente vóór de kerk op het Zusterplein samen om afscheid van de reizigers te nemen. Ze zongen hun het oude afscheidslied toe, wat al aan zoveel zendingen als laatste groet was meegegeven :

„Ga in vrede, ga in vrede,
Wij dragen u in den gebede
steeds op tot Gods genadetroon”.

Onder de laatste klanken reeds zette de koets zich in beweging, richting Utrecht, en spoedig was ook dit afscheid voorbij. Nu konden ze vooruit kijken naar Amsterdam, de stad, waarvan ze reeds veel hadden horen vertellen. De mooie grachten, de zee-meeuwen, de statige koopmanshuizen en de vele, vele zeilschepen in de havens!

Bij vrienden vonden ze onderdak en ze hadden tijd genoeg om de beroemde stad te bekijken, want voorlopig ging er geen zeilschip naar de West. Eindelijk de eerste sneeuw was al gevallen en had de stad met een blanke sprookjesmantel getooid daar kreeg Heinrich het bericht : Maak je gereed, de driemaster „de Kolonist” vaart uit. Die zal ook jullie meenemen. Dat was een paar dagen haasten en jachten met inkopen doen, pakken en afscheid nemen! En eindelijk, daar gingen ze op reis. Op „de Kolonist”, door het Noord-Hollands kanaal naar de rede van Texel. Daar moesten ze weer dagenlang wachten, omdat de wind uit de verkeerde hoek woei, maar eindelijk draaide de wind en met bolle zeilen in een flinke bries ging 't de Noordzee op. Heinrich kon een zucht van verlichting niet onderdrukken. Eindelijk, eindelijk op weg naar Suriname. Marie echter had tranen in de ogen bij dit allerlaatste afscheid van Europa. Ze vouwde haar handen en bad in stilte: „Lieve Here God, geef, dat we eens weer behouden thuis mogen komen!”

M. A. M. Rens-Boldingh

Maria Hartmann

DE HELDIN VAN SURINAME

AANKOMST en EERSTE JAREN IN DE TROPEN. (II).

Een paar dagen en nachten snelde het schip als een reusachtige vogel

beuren. De mond van het Eemskanaal moet worden verlegd, meer naar het Oosten. De haven moet worden uitgebreid, de sluis vernieuwd en de wegen verbeterd. Delfzijl zal veel woningen moeten bouwen....

Het lijkt er op dat Delfzijl en omstreken een welvarende toekomst tegemoet zullen gaan. Aan het Gronings volkslied zal straks een nieuw couplet moeten worden toegevoegd!

over het watervlak. De bolle zeilen klapperden, maar toen de bries overging in storm, kreunde en kraakte de „Kolonist” in al zijn voegen. Als bergen kwamen de hoge golven op hem toegewenteld, namen de driemas

ter op en kwakten hem weer neer, en bijna iedereen aan boord werd zeeziek. Heinrich en Maria ook. Drie dagen duurde deze toestand en toen konden ze van zwakte het hoofd bijna niet meer opbeuren. Al die tijd stond de kapitein onbewogen op de brug. Toen was er een streek bereikt, waar deze storm niets meer had in te brengen. In plaats van storm trad nu echter een windstilte op, waarin een zeilschip niets bereiken kan, dan zich maar wat te laten drijven op het roerloze, dommelige water.

Water, water, niets dan water!
Overdag onder de gloeiend hete zon,

's nachts onder het sterrenheir. Heinrich tuurde in deze eindeloze uren naar de verre horizon, waar Suriname liggen moest. Na de windstilte nog een paar weken varen en toen — ontdekten zijn turende ogen een smalle, groene streep land, zo scherp, alsof iemand daar met verf een lijn had getrokken. Ook de anderen ontdekten het land in zicht, en er kwam drukte en beweging aan boord. De zonsondergang was al weer nabij, toen de kapitein bevel gaf, het scheepsgeschut te laden. Met daverende kanonschoten zou de hoofdstad Paramaribo begroet worden. Daarna mochten de passagiers het schip verlaten.

Maar ook nu was nog niet het einde der reis bereikt. Een doffe stoot... de „Kolonist" strandde op een der vele slibbanken van de riviermonding. Spoedig was het omgeven door een kring van roeiboortjes, die de reizigers van boord kwamen halen. Ook Masra en Missie Hartmann werden door negerroeiers aan land gebracht. Bij het invallen van de duisternis zetten ze voet aan wal. Het land van hun vurige verwachting was bereikt.

Hoe zou het hen nu verder gaan? Och, niet, zoals zendeling Hartmann het zich had voorgesteld. Hij, met zijn onstuimige natuur, was graag direct het binnenland ingetrokken, om aan de Bosnegers in het oerwoud de Blijde Boodschap te brengen. De Boodschap, die God in de Here Christus aan de wereld geschonken heeft. Verlossing uit de duistere banden van een verschrikkelijk heidendom. Bevrijding van de angst voor geesten, boze geesten, die overal, overal loeren op de mens en hem het allerge woonste geluk niet gunnen. Vrijheid en vreugde voor de gelovige in dit leven en een zalige eeuwigheid hierna.

Ja, deze Boodschap hadden de Bosnegers werkelijk wel nodig, want het heidendom verwoestte hen naar ziel en lichaam. Maar Heinrich Hartmann mocht van het zendingsbestuur nog niet direct het binnenland in. Dat zou onverantwoordelijk zijn geweest en te veel zendingsmensen waren door onberedeneerde haast al gestorven in het gevaarlijke, duistere binnenland. „Ded-

de Kondre", noemen de negers hun land, en dat betekent: Dodenland, land des doods, voor de blanke vreemdeling vooral.

Daarom moesten Heinrich en Maria eerst in Paramaribo blijven. Ze moesten aan het klimaat wennen, de taal leren,

PALEIS VAN DE GOVERNEUR

met mensen leren omgaan en gehoorzaam wachten tot het hun tijd zou zijn om het binnenland te worden ingezonden.

Verscheidene jaren duurde hun werk in Paramaribo. Drie kinderen, een jongen en twee meisjes werden hun daar geboren. En zelfs waren ze nog stadsbewoners, toen die kinderen met nog andere kleinen per schip naar Europa werden gezonden. Dat was wel het grootste leed van die ouders, in zendingsdienst: ze konden hun kinderen niet bij zich houden, doordat er geen enkele gelegenheid voor leren en opleiding was. Als de kinderen 6, 7 of 8 jaar waren, moesten ze weg, over de oceaan, naar het vaderland, dat hun vreemd was. Op de morgen van die zware afscheidsdag droeg de gemeente hun kleine reizigers op aan God en zongen de kinderen hun afscheidslid:

Daar ik Jezus' schaapje ben,
 Jezus als mijn herder ken,
 ben ik veilig in Zijn zorgen,
 elke nieuwe levensmorgen.
 Hij is altijd mij nabij,
 Noemt mijn naam en zegent mij

Zo zongen de kinderen, maar Maria's hart dreigde daarbij te breken. Spoedig schommelde het schip met de kinderen op de oceaan. En de ouders bleven alleen achter in het hete tropenland.

M. A. M. Rens-Boldingh

III. PLANTAGEDIENST.

De dag van het afscheid der kinderen blijft als een donkere herinnering, vol weemoed, achter in het leven van Maria en Heinrich. Vooral in de lange, stille nachten meent ze hun geliefde stemmetjes te horen roepen: „Moeder! Moeder!” Ze stelt zich voor, dat ze zeeziek zijn of gevallen, of heimwee hebben. En zij kan niet naar hen toe om te helpen en te troosten! Met iedere minuut immers wordt de afstand tussen haar en de kinderen groter. Zal ze hen ooit nog weer terugzien?

Maar ook kan zij hen telkens weer in het geloof overgeven aan de Heiland, wiens eigendom ze in de doop geworden zijn. En ze weet dat er

ginds, in het tehuis voor zendingskinderen, goed voor hen gezorgd zal worden, naar lichaam en ziel en daarom kan ze toch ook weer getroost haar werk doen. De zendingsfamilies vormden in die tijd één groot gezin, waarin de vrouwen het huizen naaiwerk deden, voor de inkopen zorgden en over de inlandse helpers gingen. Daarbij deden ze ook nog huis- en ziekenbezoek in de armenwijken der stad en ook dit vele werk hielp Maria Hartmann langzamerhand over het grootste verdriet heen.

En toen kwam op 'n dag haar man met grote stappen opgewonden 't huis binnenstormen. Verbaasd en vragend keek Maria op van haar naaiwerk.

pitaal-Kerkschip „De Hoop” met de haringvloot uit.

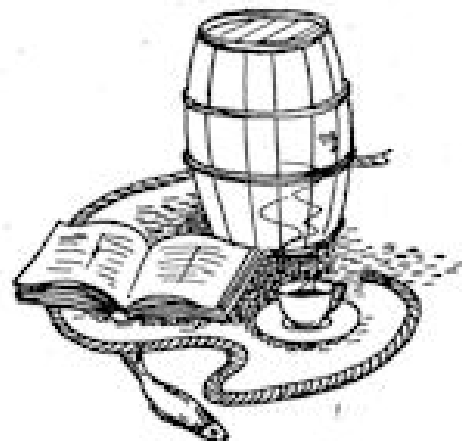
De naam zegt je al, dat dit schip een hospitaal en een kerk is. Aan boord van „De Hoop” zijn dan ook een dokter en een dominee. Dokter en dominee hebben beiden meestal druk werk. Hoe vaak gebeurt het niet, dat iemand een ongeluk krijgt bij het schieten, halen of kaken. Wat is de schipper dan blij, als hij door de radio „De Hoop” kan bereiken.

't Gebeurt ook, dat een visser opgenomen moet worden in het hospitaal. 't Is vaak een moeilijk karwei om een patiënt van de logger over te brengen op „De Hoop”, als de zee onrustig is. Dan worden de kaken op elkaar geklemd of de pruim eens duchtig verschoven.

De dominee bezoekt zoveel moge-

lijk de schepen en heeft bovendien contact met de vissers door de radio. Hij verspreidt lectuur en brengt op de wijde zee het Evangelie.

In het drijvend dorp op de Noordzee verricht „De Hoop” een mooi en onmisbaar werk.

„We mogen weg!” riep hij haar al tegemoet. „We gaan naar Charlottenburg aan de Cottica. Dat is een oude, vervallen koffieplantage. We mogen in het grote huis wonen en krijgen alle omliggende plantages voor geestelijke verzorging. Ben je net zo blij als ik, Maria?”

Ja, dat was Maria zeker, en terwijl haar man het grote nieuws aan de kinderen schreef, begon zij alvast te bedenken, wat ze in moest pakken om mee te nemen naar 't vreemde afgelegene oord.

Enkele dagen later lag er een zware tentboot gereed voor de reis, aan de steiger van de brede Suriname-rivier. Toen het binnenstromende vloedwater landwaarts inliep, stielen twaalf sterke negerarmen het zwaarbeladen vaartuig van de oever af.

Met krachtige slagen roeiden ze voorwaarts om de boot zo spoedig mogelijk in de dichte schaduw van de begroeiide oevers te brengen. Er zou ongeveer anderhalve dagreis nodig zijn, om Charlottenburg te bereiken. Met verbazing bekeken de reizigers de bloemenpracht langs de oevers en beluisterden het kirren, krijzen en jubelen der onbekende vo-

ders speelden om de boot en nu en dan vluchtten een troep apen dodelijk beangst het diepe bos in. In zware vlucht gleden de smalle korjalen uit het bosland hen voorbij, op weg naar de stad. En eens zagen ze een afschuwelijk afgodsbeeld drijven, dat zeker door zijn eigenaar in 't water was geworpen, omdat de afgod zijn zin niet beliefdde te doen. De nacht brachten ze dommelend en doezelend door in de stilliggende boot. Ondanks het muskietennet konden ze ternauwernood een minuut slapen. En eindelijk, toen de middagzon fel blikerde op de stroom, bereikten ze Charlottenburg. De boot meerde aan een kleine steiger en door een laan van oude hoge palmen wandelden Heinrich en Maria naar hun nieuwe woning. Daar wachtte hun een grote verrassing, want Johanna, een neger-slavin had reeds voor alles gezorgd. Ze begroette de nieuwe Masra en Missi met grote eerbied en behalve Johanna was er nog een knecht Efraim, die ook zijn blijdschap over hun komst toonde. En ook van de Here God kregen ze hier op Charlottenburg een groot geschenk. Er werd hun een dochttertje geboren, een allerliefst, gezond meisje, dat ze naar de moeder Maria noemden, maar voor gewoon gebruik werd dat Mietje. Nu was er weer een kinderstemmetje in het grote, stille huis en Mietje werd de lieveling van iedereen. De mooiste vruchten, die Efraim plukte, waren voor het kleine ding; de lekkerste koekjes, die Johanna bakte, hield ze achter voor Mietje. En een prachtig speelgoed dat die twee konden maken van stokjes, oude lappen, kralen en pitten!

Zou dit kindje niet naar Europa moeten, als het zes jaar was? Ja, dat zeker! Maar vooreerst duurde dat nog heel lang. En ten tweede hadden Maria en Heinrich uitgerekend, dat zij dan wel zowat aan verlof toe waren en haar konden brengen. En denk eens aan: dan zouden ze meteen hun andere drie kinderen terug kunnen zien! Wat zouden die dan al groot en flink geworden zijn!

Er was veel werk te verzetten, daar

gels, die het oerwoud bevolkten. Grote, metaalblauwe en steenrode vlin-

Maria Hartmann

DE HELDIN VAN SURINAME

Gelukkige jaren brachten ze door op Charlottenburg, ondanks de ellende, die ze om zich zagen en ondanks de rampen, die hen zelf telkens bedreigden. Daar was bv. de grote plantagebrand, die, aan de kust begonnen, door de enorme droogte met razende snelheid om zich heen greep en bijna niet te blussen was. En daar was ook de malaria, die gevaarlijke **tropische** koorts, waartegen het zo moeilijk strijden was. Toch waren ze gelukkig. Maar snel naderde Mietjes zesde verjaardag en — er was bericht gekomen, dat er weer een schip naar Europa zou varen, dat een aantal kinderen mee kon nemen. Van het verlof, waarover Maria en Heinrich zo vaak gedroomd hadden, kon niets komen. Want juist in deze tijd werd het heidendom brutaler dan ooit, terwijl er van andere plaatsen 'n roep, 'n smeeking kwam, om in het Christendom te worden onderwezen. Neen, onder deze omstandigheden kon en mocht Heinrich zijn werk niet in de steek laten.

En dus zou ook kleine Mietje de lange reis zonder vader en moeder moeten maken. Met allerlei liefdevolle grapjes en spelletjes begon de vader het kleine ding voor te bereiden op het afscheid. Hij maakte papieren bootjes, die over een grote zee van blauw papier voeren. Aan de andere oever stonden kleine poppetjes, ook uit papier geknipt; dat waren de broertjes en het zusje, die Mietje stonden op te wachten. Hij vertelde van de sneeuw, die als millioenen fijne witte veertjes naar de aarde kwam, van de prachtige kerst-

homen en de kachels, die de huizen verwarmden. En onderwijl werkte

Maria aan een mooie negerpop met zijden kleren, die Mietje mee zou nemen op reis. Mietje kreeg door al die dingen wel zin in de reis, maar voor de ouders lag het afscheid als een loodzware last in 't vooruitzicht.

Onherroepelijk kwam 't afscheid nader. Eerst van Charlottenburg, onder een vloed van bittere tranen van Johanna en weemoedige blikken van Efraim, die hun kleine Missi bijna niet konden laten gaan. Toen de negerroeiers de boot afstieten, kwam Johanna snikkend achter een boom te voorschijn en zwaaide met een doek, zolang ze nog iets van de boot kon zien. Daarna het andere, het

werkelijke afscheid. Over Paramaribo is de tropennacht gedaald. In een der kamers van het grote zendingshuis flakkert een kaars. Maria en Heinrich staan daar bij Mietjes bedje en zien neer op hun slapend kind. Eindelijk zegt Heinrich, alsof zijn gedachten van een verre, moeilijke reis terugkomen: „Blijf bij ons, Heer, want het gaat avond worden en de dag is nu gedaald”.

Maria echter knielt bij het bedje neer en zegt fluisterend het Avondgebed :

„Breid zegenend Uw armen
O Heiland vol erbarmen,
Over dit kindje klein.
Wil satan 't U ontroven,
Zo spreek Uw woord van Boven:
„dit kind is nu en eeuwig Mijn”.

De volgende dag kwam 't afscheid. Met andere ouders staarden Maria en Heinrich het verdwijnende zelschip na, dat hun lieveling meevoerde. Of ze háár en de andere kinderen ooit terug zouden zien? Ach, er was een bange vrees diep in hun hart, dat dit nooit weer gebeuren zou. Wie in zendingsdienst gaat, moet kunnen lijden, zegt men. Maar 't is een moeilijke weg, waarop deze les wordt geleerd.

Eindelijk gingen ze terug naar de stad, in zwijgen verzonken. Daarna zo spoedig mogelijk ook weer naar Charlottenburg, waar het werk op hen wachtte. En daar gebeurt het, dat Heinrich een hevige malaria aanval krijgt. Maria was zelf ook niet vrij van koorts. Maar toch verpleegde ze haar zieke bij dag en nacht.

Wanneer ze in de stille loodzware nachten eenzaam waakt aan zijn bed, is er één bede in haar benauwde ziel. „Here God, dát niet! Ik smeeek U, laat hem leven, laat ons nog bij elkaar!”

Eindelijk wordt de koorts zo hevig, dat transport naar Paramaribo nodig is. Nog gens wordt de tentboot in gereedheid gebracht. Door twee negers wordt Heinrich voorzichtig gedragen en op de bodem der boot

neergelegd. Johanna barst los in een tomeloos wenen, dat nog lang Maria in de oren klinkt. In een ware noodtoestand wordt de stad bereikt. De koorts loopt steeds hoger op, zelden is hij nog bij bewustzijn. Wanneer hij Maria in een kort, helder ogenblik naast zich ziet, brengt hij haar hand naar zijn hart en fluistert: „ik dank je voor alles”.

Nadat de dokter nog een laatste middel had beproefd om de koorts omlaag te drukken, viel hij in een diepe slaap, waaruit hij niet weer ontwaakte.

Met een allerlaatste krachtsinspanning had Maria zich op de been kunnen houden. Nu zakte ze echter in elkaar. In zware golven raasden de koorts en het leed door haar heen en de broeders in Paramaribo verwachtten ook van haar het einde.

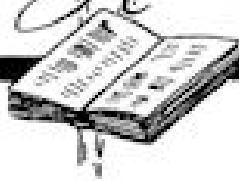
In haar ijlen keek ze als een waanzinnige om zich heen en riep om Heinrich en haar kinderen. Maar wanneer ze ontwaakte en bij zinnen was, vouwde ze haar handen en bad tot God. „Laat mij sterven mogen, laat mij sterven mogen”.

Maria Hartmann stierf niet. God had haar uitverkoren tot een instrument in Zijn hand, om grote dingen te doen in het diepste binnenland van Suriname, waar de bevolking 't meest leed onder de gruwelen van het heidendom.

M. A. M. Renes-Boldingh

Maria Hartmann

DE HELDIN VAN SURINAME

IN HET LEVEN TERUG.

Neen, Maria Hartmann stierf niet aan deze ziekte. Als door een wonderdaad van God genas ze, plotseling,

terwijl de zuster, die in de kamer waakte, niet anders dan haar dood verwachtte.

Heel vroeg in de ochtend ontwaak-

Hoe dikwijls hoort de rechter niet een geschiedenis van leed en ellende uit de jonge jaren.

Natuurlijk kan niet elke misdaad verklaard en goedgepraat worden, door te zeggen, dat de verdachte in een slecht milieu is opgegroeid. Maar we kunnen het wel beter begrijpen.

Als iemand zijn straf heeft uitgezeten is hij vrij. Hij heeft zijn schuld moeten boeten. Maar als hij de gevangenis verlaat wordt het heel moeilijk. De grote „men” weet het spoedig genoeg, dat „hij heeft gezeten”. Als hij werk zoekt gaat een ander voor. Men heeft liever toch maar te

der, die zo'n man of vrouw op zijn weg vindt, moet doen als de barmhartige Samaritaan.

In 1823 werd een vereniging opgericht om gevangenen en ontslagen gevangenen te helpen.

Reclasseren noemen we deze arbeid. Er zijn nu verschillende instellingen die dit werk van barmhartigheid doen: Protestants Christelijke en Rooms Katholieke Reclasseringsverenigingen en ook het Leger des Heils. Alle vatten, elk op hun terrein, die arbeid aan. De Reclassering bezoekt gevangenen in hun cellen.

Ze houdt ook toezicht op mensen die voorwaardelijk werden veroordeeld. Ook hebben Reclasseringsinstellingen huizen gebouwd waar deze mensen enige tijd in worden opgenomen om daardoor te trachten hen als nuttige mensen in het leven te doen terug keren.

De Reclassering vergoelijkt door deze arbeid het kwaad niet. Volstrekt niet. Ze steekt de helpende hand uit om gestraften weer in 't rechte spoor te brengen.

Je kunt wel begrijpen, dat voor dit werk veel geld nodig is. Om gelden te verzamelen wordt er o.a ook één maal per jaar een Nationale Reclasseringsdag gehouden, waarop ge-collecteerd wordt met collectebussen.

Dit jaar wordt de Nationale Reclasseringsdag gehouden op Zaterdag 3 October.

doen met iemand, die niet heeft gezeten. De ontslagen veroordeelde ontmoet zoveel moeilijkheden die wij ons niet indenken. Toch moeten deze mensen geholpen worden en weer in de maatschappij terugkeren. Ie-

te ze uit een onnatuurlijk diepe slaap; ze voelde zich moe en slap, maar haar hoofd brandde niet meer in koortsgloed. „'t Wordt tijd, dat ik naar Charlottenburg terugga”, zei ze tegen de zuster, die aangesneld kwam.

„Maar.... dat kan zo maar niet! Je bent ternauwernood aan de dood ontsnapt!”

Maria echter ging. Genezen. Enkele dagen later reeds zat ze in de oude tentboot. „Alleen! Alleen!” snikte het in haar hart. Ze onderdrukte echter haar persoonlijk leed. Ze begreep, dat God dit wonder van genezing als een genadegave aan haar had geschonken. Niet, om voortaan voor zichzelf te leven, maar om zich volledig in Zijn dienst te stellen. En dat kon alleen in dit land, in het zendingswerk, waartoe zij en Heinrich zo duidelijk geroepen waren.

Het weerzien van Charlottenburg was vol van leed. Johanna, Efraim en al de anderen wisten nog niets van Heinrich's heengaan. Vol verbazing zagen ze de Missi alléén uit de tentboot stappen en toen ze vernamen, wat er gebeurd was, barstte er een algemeen klagten en jammeren los, dat Maria diep in de ziel greep. Maar ook was er veel werk te doen, zieken en gewonden kwamen van

óveral opdagen en smeekten om hulp en door deze armen te helpen kon Maria haar eigen grote verdriet op de achtergrond duwen.

Maar hoe welkom haar hulp daar was, en hoe graag zij zelf het wilde, ze kon op den duur niet als vrouw alleen daar op Charlottenburg blijven wonen. De tijd was honderd jaar geleden anders dan nu, de vrouwen waren minder zelfstandig en wat nu heel gewoon is, leek toen onbehoorlijk. Het zendingsbestuur riep haar terug naar Paramaribo en was van mening, dat zij als weduwe, nu ook maar het beste naar Europa kon reizen. Daar was ze bij haar kinderen, en wat kon ze hier nu nog uitvoeren! Binnenkort ging er weer 'n schip naar Europa, dat zou haar meenemen. Maar er kwam een hardnekkig verzet van de kant der weduwe Hartmann. „Laat me hier blijven, laat me 't werk van mijn man mogen voortzetten”, was haar enige wens. Dit schip en nog enkele andere schepen vertrokken zonder haar. 't Zendingsbestuur zat er mee en wist niet, wat te doen.

Op een voormiddag zat Maria weer in het kantoor van de praeses. Ernstig keek ze de broeder-voorzitter in de ogen. „Ja, ik wou nog eens met u praten”, begon ze. „Er zijn nu jaren verlopen, zonder dat er iemand weer het Bosland is ingegaan. 't Werk, dat daar vroeger onder duizendvoudige offers begonnen is, gaat te gronde. Ik wil er heen gaan, en daar doen, wat ik kan”.

Een grote verbazing kwam over de voorzitter.

„Maar, zuster Hartmann! Dat is niets voor een vrouw alleen! 't Binnenland ingaan is mannenwerk!”

„O, dat weet ik nog zo niet! 't Gaat er om, dat men de roeping voelt. Wie zich geroepen weet, moet gaan, om 't even, of het een man of een vrouw is!”

„Weet je, wat hier 'n spreekwoord is? Naar 't Bosland gaan is een verzoek om te sterven”.

„Ja, dat heb ik wel eens gehoord. Maar broeder, zou God, die mij door een wonder genezen heeft, mij in het

Als vogels trekken

Er is geen beter plekje in ons land te vinden, waar je de trekkende vogels het best kunt bespieden, dan in het Hollands duin vlak langs de zee.

Je weet, dat heel wat vogels van hun broedgebied naar een winterverblijfplaats vliegen en omgekeerd. Terwijl de vroege trek van Augustus en

Bosland niet door een wonder bewaren kunnen? En als 't mijn dood zou zijn, dan weet God, dat ik ook dat goed zou vinden".

De praeses zoekt in zijn papieren naar aantekeningen over het Bosland. „Luister", zegt hij, „... ik zal je iets voorlezen". In korte zinnen las

„... na één maand slachtoffer van het klimaat". „... beiden werden zwaar ziek en stierven". „... keerde er terug om te sterven". „... met geknakte gezondheid arbeidde hij verder, totdat hij naar het Vaderhuis mocht gaan".

Langzaam vouwde hij de papieren weer op en keek Maria aan.

„Je hebt het gehoord en 't is nog maar een deel. Zou je nu nog willen gaan, zuster Hartmann?"

„Ik smeek er om, te mogen gaan!"

„Laat mij alles nog eens overleggen", zei de broeder voorzitter.

Maar het eind was, dat Maria Hartmann toestemming kreeg om alleen 't binnenland in te trekken. De Here God had het zo beslist en alle goedgemeende bedenkingen der mensen moesten tenslotte voor Hem zwijgen.

Op een dag werd er in een kerkdienst afscheid genomen van zuster Maria Hartmann. Er was gesproken naar aanleiding van Paulus' triomfantelijk woord: „Zo God vóór ons is, wie zal tegen ons zijn?" Nu bracht na een laatste lied, de gemeente haar naar de boot, die door negers geroeid, haar het binnenland in zou brengen. Wat mondvoorraad, bagage en geneesmiddelen had ze in een grote blikken trommel verpakt. Hoe lang de reis kon duren en waar ze zou belanden wist ze niet. Maar ze ging op Gods bevel en ze was veilig onder Zijn machtige hoede. Vol moed begon ze haar reis.

hij het dodenregister van de broeders, die vroeger het Bosland waren ingetrokken. 't Was wel, om stil van te worden

Maria Hartmann

DE HELDIN VAN SURINAME

In het duistere binnenland.

Maria Hartmann reisde niet in de bekende tentboot, maar in een ondiepe, smalle **korjaal**, zoals de Bosnegers die uit een boomstam vervaardigen. Een klein afdakje van droge palmblederen beschermde haar tegen de felle zonnestralen, maar liet het uitzicht vrij. Wolken van vlinders vlogen om haar heen, en de ontelbare eilandjes in de rivier waren overdekt met geurende bloemen. Aan weerszijden van het water verhief zich het ondoordringbare oerwoud, waarin zelfs geen zonnestraal kan binnen schieten. Stroomversnellingen maakten de tocht gevaarlijk, maar de kracht en geoefendheid der roeinegers brachten de kleine korjaal er telkens weer veilig doorheen. Bij het vallen van de nacht werd het bootje stil gelegd voor een korte rust, maar Maria kon niet slapen. Ze bracht de uren door met bidden en nadenken en het in zichzelf zingen van geliefde kerkliederen. Eerst toen de morgen aanbrak en de negers zich uitrekten, viel zij in een lichte, maar verkwikkende sluimering. En voortging het weer, steeds dieper de eenzaamheid in. Ze kwam door verlaten streken, waar op duizend manieren de dood in het oerwoud loerde. Hier waren bij de laatste negeropstand bloeiende plantages in brand gestoken, blanken vermoord of verjaagd en tussen de reeds weer half

maar hun gezondheidstoestand was behoorlijk.

Niet licht zullen ze het avontuur en de kameraadschap aan de oever van het Manameer vergeten.

overwoekerde bouwvallen broedde de blankenhaat. Maria wist het, ze bespeurde het aan de blikken en de houding van haar roeinegers, dat 'n blanke hier op z'n best geduld werd. 't Maakte haar niet bevreesd. Gerust als ze was in de bewarende macht van haar Leidsman en Zender.

Ze bezocht Berg en Dal, een verlaten plantage, die bewaakt werd door een ambtenaar, een man van minder **allool**, die daar in de eenzaamheid een vreemd leven leidde en troost zocht in de drank. Hij lachte de vrouwelijke zendeling uit,

maar bood haar toch een verlaten schuurtje aan als verblijfplaats, wanneer haar werk haar weer hierheen zou voeren. **Tropische** stortregens maakte haar dagen lang het verder

trekken onmogelijk, maar eindelijk werd het weer droog en ging 't weer voorwaarts in de korjaal over een sterk gezwollen stroom. Grote water-vallen spoelden om gevaarlijke rot-sen en Maria vroeg aan haar roeiers, wanneer ze ongeveer in Bamberg dachten te zijn. Bamberg was de meest zuidelijke zendingspost geweest, maar sinds lang opgegeven, daar alle blanken er stierven aan gele koorts of Malaria.

„O”, zeiden de roeiers onverschil-lig, „we gaan niet naar Bamberg, we gaan naar Koffiekamp, dat is veel dichterbij”. En Maria schikte zich gelaten. „Goed hoor”, zei ze, „breng me dan maar naar Koffiekamp”.

Verbaasd keken de negers haar aan; zoveel lankmoedigheid waren ze van een blanke niet gewoon. En de-zze missie was niet eens gewapend! Terwijl geen blanke zich zonder ge-weer in het Bosland zou wagen en de negers en Indianen zorgden een koker vol giftige pijlen bij zich te hebben!

Eindelijk stuurden de roeiers de korjaal aan de oever en stapten uit. Te voet zou het verder gaan, dwars door het oerwoud. Maria rekende er vast op, dat de negers haar gidsen zouden zijn. Maar ze kwam bedro-gen uit. Met hun naakte, lenige lij-ven glipten ze snel door het oer-woud; Maria, in haar lastige kleren kon hen niet bijhouden en bleef gaan-deweg achter. Na een poosje wist ze zich moederziel alleen en strompel-de voort langs ongebaande weg, met al de dodelijke gevaren van het oer-woud om zich heen. Maar in haar hart kwam een grote rust, alsof ze nu eerst het doel van deze eenzame tocht begreep. Oude liederen begon-nen in haar te zingen en zo merkte ze bijna niet, dat tussen de struiken twee schitterend zwarte ogen naar haar loerden. 't Was een kleine ne-gerjongen, met een kleine, groene pa-pegaaï op zijn ene hand. Opeens sprong hij voor Maria's voeten. De eerste mens in deze wildernis. Het maakte Maria blij, hem te zien. „Wijs mij de weg naar Koffiekamp”, zei ze. Daarop wees de jongen met zijn vrije

hand rondom en antwoordde: „dit alles is koffiekamp”. En ja, toen ont-dekte Maria hutten, weggedoken on-der de struiken, die zo bij hun om-geving kleurden, dat ze bijna niet te zien waren. Dit was dus Koffiekamp, de door de wildernis heroverde plan-tage! Verdergaand vond ze ook de bevolking, bij elkaar hurkend op een zandig plein. Ze herkende de roeiers, die een uit de stad meegebrachte jeneverfles vlijtig lieten rondgaan. Toen Maria zich vertoonde zwegen allen in stomme verbazing. De mees-ten van hen hadden nog nooit een blanke gezien, en zeker geen alleen-reizende blanke vrouw.

„Wat kom je doen bij de vrije Bos-negers?” luidde onvriendelijk de vraag.

„Ik kom jullie kinderen vertellen van de Grote God. Wat Hij voor ons doet en wat Hij van ons vraagt”.

„Wij hebben jouw witte God niet nodig”, klonk het trots en afwerend, „wij hebben onze Wissiman, die is heel wat machtiger dan jij”.

„Zo?” vroeg Maria, „waarom maakt hij jullie dan niet beter als je ziek bent? Hij kan nog niet eens bij de kinderen de zandvlooiën onder de nagels vandaan halen!... Breng je jongetje eens bij me!” riep ze tegen een vrouw, die een huilend kind op

AL SNELLER

Je bent het vast met me eens, als ik zeg, dat het vliegtuig tot nu toe het snelste vervoermiddel is.

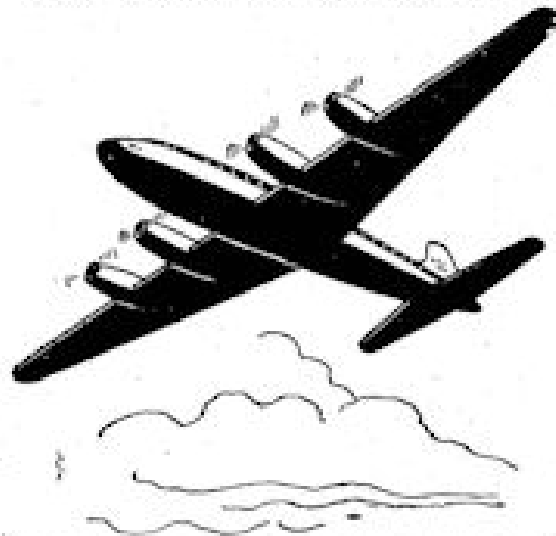
Er is echter de laatste 30 jaar in het vliegwezen heel wat veranderd.

Een oorlogsmachine uit 1920, tot passagiersvliegtuig omgebouwd, was toch maar een lelijk, rank gevalletje. 't Was een waagstuk in zo'n kist te stappen! Je kreeg een leren vliegjas aan, een windbril op, een kap over het hoofd, een reisdeken, voetenzak of, indien gewenst, een warmwaterstloof mee voor koude tenen.

1953. In ruime, heerlijk verwarmde cabines, door vriendelijke stewardessen bediend, meen je eerder in een hotel, dan in een zilveren vogel te

zitten.

Een machine uit 1920 haalde mis-

de arm droeg. Daarna knielde ze neer en verwijderde de kwelgeesten. Deze ene daad van helpend eliefde opende de wantrouwende wilde Bosnegerharten. Ze mocht bij hen blijven, haar werd zelfs een hut aangewezen om in te wonen en oud en jong liet toe dat ze hen hielp bij de vele ziekten en ongemakken, die de vrije Bosnegers plaagden. Weinig kon Maria Hartmann toen vermoeden, dat dit kleine begin, de oorsprong zou zijn van een groot werk des Heren. Want dit verlaten vijandige Koffiekamp is in honderd jaar uitgegroeid tot een grote, bloeiende Christengemeente, waarvan Ds Koornveld de predikant is. Dezelfde Ds Koornveld, die verleden jaar ons land bezocht en toen in heel veel plaatsen verteld heeft van de arbeid onder zijn Surinaamse volksgenoten.

En wat is er geworden van de bliken verbandtrommel, die Maria Hartmann op al haar wegen vergezeld? Wel, die is onder Gods zegen uitgegroeid tot een zendingshospitaal in het land van de Bosnegers, waar men met de nieuwste en beste middelen

de lijders aan tropische kwalen tracht te helpen. Het is 't Prinses Juliana ziekenhuis, aan het eind van de enige Surinaamse spoorweg.

En Maria Hartmann zelf? Ruim twintig jaar is ze onvermoeid het Bosland doorgetrokken. Ze werd meermalen ziek, lag zonder verpleging terneer, maar herstelde telkens en kon haar werk weer opvatten. Zelden kwam ze in Paramaribo, ze voelde zich daar niet meer thuis en vond 't jammer van de tijd. Een paar maal per jaar kreeg ze pakken brieven van haar kinderen, die volwassen werden en 't leven ingingen, zonder hun moeder terug te zien. Zelf had ze vaak met heimwee naar haar kinderen te kampen, maar telkens weer overwon het geloof in haar roeping en de brieven, die ze aan hen schreef, waren opgewekt en rustig. In haar laatste ziekte is ze nog naar Paramaribo gezonden, maar de beste verpleging kon niet meer baten. God riep haar thuis in het huis met de vele woningen. Op 30 December 1853 kwam een eind aan haar gezegende, dappere, aardse leven.